

Aleg. 178.

Sprawozdanie

sejmowej komisji szkolnej o sprawozdaniu Wydziału krajowego
w przedmiocie reformy szkół męzkich wydziałowych.

Wysoki Sejmie!

Na posiedzeniu z dnia 23. Stycznia 1886. powziął Wysoki Sejm w przedmiocie szkół wydziałowych męzkich uchwałę następującej osnowy:

„Poleca się Wydziałowi krajowemu, by wspólnie z komisją krajową dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego, oraz w porozumieniu z c. k. Radą szkolną krajową, a ewentualnie w porozumieniu z Towarzystwami gospodarczemi we Lwowie i Krakowie, wypracował plan stopniowej reorganizacji szkół wydziałowych w myśl ustawy z dnia 9. Lutego 1885. (Dz. u. kr. N. 28.) — aby odpowiadały przemysłowym, rękodzielniczym i rolniczemu potrzebom naszego kraju, uwzględniając przy każdej szkole miejscowe okoliczności — i by przedłożył swe wnioski do uchwały Sejmowi na najbliższej sesyi“.

W wykonaniu tej uchwały Wydział krajowy złożył komisję specjalną złożoną z dwóch członków Wydziału krajowego, z delegata Rady szkolnej krajowej, tudzież reprezentantów obu krajowych Towarzystw gospodarskich: lwowskiego i krakowskiego, a wreszcie komisji krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego, na naradę nad planem reformy istniejących w kraju szkół wydziałowych męzkich, w kierunku praktycznym rolniczym lub przemysłowym wedle przepisów ustawy z dnia 2. Lutego 1885 r.

Wynik obrad tej ankiety wyluszczonej jest w sprawozdaniu, dołączonem do niniejszego *Art. 1.* aktu ./.

Nadto przeprowadziła komisja krajowa dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego wyczerpujące narady nad kwestyą zmiany ustroju istniejących w kraju szkół wydziałowych męzkich w kierunku rękodzielniczym i przygotowała nawet szczegółowy wzór statutu, planu nauk tudzież rozkładu lekyi dla takichże szkół.

Elaborat ten komisji krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego załączamy *Art. 2.* również pod ./.

Towarzystwa gospodarcze ograniczyły udział swój w dyskusji nad reformą szkół wydziałowych do tego, iż delegaci ich: Wny Stanisław Homolacs, w imieniu Krakowskiego Towarzystwa rolniczego i Wny Dr. Piotr Gross, w imieniu Towarzystwa gospodarskiego we Lwowie, osobiście uczestniczyli w pracach komisji specjalnej, o której powyżej była mowa.

Tak samo też i c. k. Rada szkolna krajowa reskryptem z dnia 23. Września 1886. l. 12673—13192, wydelegowała ze swego grona Dra Władysława Zajączkowskiego do osobistego udziału

w podjętych przez Wydział krajowy pracach przygotowawczych do reformy szkół wydziałowych, zastrzegając sobie objawienie opinii swej w tej sprawie naówczas — „jeżeli do tego będzie wezwana przez przełożoną władzę“.

W sprawozdaniu swoim z dnia 4. Stycznia 1887. l. 489 (sejmowa 718) stanowiącem przedmiot niniejszego sprawozdania, oświadcza Wydział krajowy słusznie, iż dotychczasowe studia nie podają jeszcze dostatecznej podstawy do szczegółowych wniosków co do reorganizacyi szkół wydziałowych.

Sejmowa komisya szkolna nie może jednak zgodzić się ze zdaniem Wydziału krajowego, jakoby materiał zebrany dotychczas nie nadawał się w ogóle do posunięcia sprawy choćby o krok naprzód. Owszem, zdaniem komisji sejmowej, Wydział krajowy — o ile przygotowanie reformy szkół wydziałowych w myśl uchwały Wysokiej Izby z dnia 23. Stycznia 1886. leży w jego zakresie działania, uczynił już w zupełności zadość swoim obowiązkom i na podstawie zebranego w tej drodze materiału może już Wysoki Sejm powziąć pewne postanowienia przedwstępne, które dadzą podstawę powołanym do tego organom wykonawczym i czynnikom miejscowym do przeprowadzenia ostatecznych rokowań, tudzież do ułożenia szczegółowych projektów reorganizacyi pojedynczych szkół.

Wychodząc z tego punktu widzenia, komisya szkolna nie może się zgodzić z konkluzją, do jakiej doszedł Wydział krajowy w sprawozdaniu swoim, przedłożonem obecnie Wysokiej Izbie — ażeby Sejm ograniczył się na razie tylko do przyjęcia do wiadomości przebiegu dotychczasowych prac Wydziału krajowego w tym kierunku, bez żadnych dalszych postanowień przedmiotowych.

W aktach Wydziału krajowego znajdujemy mianowicie gotowy już materiał w zebranych przez c. k. Radę szkolną krajową oświadczeniach c. k. Rad szkolnych okręgowych, reprezentacyi i magistratów miast, tudzież Wydziałów powiatowych co do pytania, w jakim kierunku każda poszczególna szkoła wydziałowa winna być zreformowana.

Komisya krajowa dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego w swoim sprawozdaniu (allegat 2) streszcza te wota, opierając na ich podstawie szereg wniosków konkretnych, których przyjęcie lub uchylenie przez Wysoki Sejm, musiałyby wpłynąć stanowczo na dalszy tok sprawy. Sądzimy przeto, iż wypada Wysokiej Izbie zająć wobec nich stanowisko, ażeby Wydział krajowy, a względnie władze szkolne, uzyskały podstawę do dalszych czynności.

Gdy bowiem w myśl art. 3 ustawy z dnia 2. Lutego 1885. r. „szkoły wydziałowe dla chłopeów odpowiadać mają miejscowym potrzebom i stosunkom“, — więc w oświadczeniach interesowanych gmin, powiatów i Rad szkolnych okręgowych jest już podaną dostateczną podstawą do odpowiedzi na pytanie, w jakim kierunku pojedyncze szkoły powinny być zreorganizowane, ażeby odpowiadały „miejscowym potrzebom i stosunkom“.

A gdy znów w myśl punktu 4. art. 3. statutu organizacyjnego Rady szkolnej krajowej do niej należy „wygotowanie ogólnych projektów naukowych, tudzież częściowych projektów we względzie szkół ludowych“ — do którejto kategorii szkół ustawodawstwo krajowe zalicza szkoły wydziałowe, więc sądzi komisya sejmowa, iż właśnie obecnie znajduje się sprawa reformy szkół wydziałowych w tem stadyum, że Wysoka Izba powinna powziąć uchwałę stanowczą co do ich dalszego istnienia, bo bez tego Rada szkolna krajowa nie miałaby podstawy prawnej do opracowania szczegółowych projektów ich przyszłego urządzenia.

Uwagi powyższe uzasadniają wnioski sejmowej komisji szkolnej I. (punkt 1—6) oparte na zasadzie elaboratu komisji krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego.

Komisya mniema również, że skoro Wysoki Sejm uznał już za rzecz pożyteczną i pożądaną zaprowadzanie w kraju naszym szkół wydziałowych z praktycznym kierunkiem rękodzielniczym lub rolniczym, to nie wypada ograniczać tej instytucyi wyłącznie tylko na owych ośm miejscowości, w których istniały dotychczas szkoły wydziałowe starego systemu, lecz winno się

podać wskazówkę, ażeby i w innych miastach mogły powstawać podobne zakłady. Być może bowiem, iż niejedna gmina, która nie chciała nie łożyć na takie szkoły wydziałowe, jakimi one były dotychczas, powszechnie za nieodpowiednie celowi uznane, skłoniłaby się chętnie do ofiar na szkołę wydziałową nowego systemu, zorganizowaną wedle zasad ustawy z dnia 2. Lutego 1885. W aktach komisji krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego znajdujemy też dowody, iż przypuszczenie, że będą powstawały teraz nowe szkoły wydziałowe, do praktycznych potrzeb miejscowych zastosowane, nie jest bezpodstawnem. W ciągu ubiegłego roku nadeszły już bowiem wnioski od miast Gorlice, Wilamowice i Myślenic, tudzież od Wydziału powiatowego i gminy miasta Gorlic, względem utworzenia w tych miejscowościach szkół wydziałowych nowego systemu.

Dlatego też komisja pozwala sobie zaproponować Wysokiej Izbie wniosek II., zmierzający do rozbudzenia w kraju inicjatywy w zakładaniu nowych szkół wydziałowych z praktyczną organizacją, zastosowaną do zasad ustawy państwowej z dnia 2. Maja 1883. (Dz. u. p. Nr. 53), tudzież do przepisów ustawy krajowej z dnia 2. Lutego 1885., urządzonych w kierunku rolniczym lub przemysłowym.

Uchwałą z dnia 15. Stycznia b. r. przy załatwieniu sprawozdania komisji dla spraw gospodarstwa krajowego o czynnościach w zakresie opieki nad przemysłem, Wysoki Sejm polecił Wydziałowi krajowemu, ażeby przeprowadził z c. k. Rządem rokowania co do organizacji zakładów dla kształcenia nauczycieli dla uzupełniających i wydziałowych szkół z kierunkiem przemysłowym. Komisja szkolna — z ogólniejszego stanowiska wychodząc — poczytuje za swój obowiązek zalecić Wysokiemu Sejmowi, ażeby zarządził raczył podjęcie rokowań w celu tworzenia w kraju naszym zakładów dla kształcenia nowej kategorii nauczycieli dla szkół uzupełniających i wydziałowych nie tylko z kierunkiem przemysłowym, lecz niemniej także i z kierunkiem rolniczym, zorganizowanych wedle przepisów ustawy z dnia 2. Lutego 1885. (Dz. u. kr. Nr. 28). Do tego zmierza wniosek III.

Czwarty wreszcie wniosek komisji szkolnej pragnie zapewnić odpowiednią ingerencję komisji krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego na organizację, tudzież nadzór nad uzupełniającymi i wydziałowymi szkołami z kierunkiem przemysłowym, zaś Towarzystwom gospodarczym nad takimiż szkołami z kierunkiem rolniczym. Przez współdziałanie czynników fachowych w tych działaniach uzyskaloby się gwarancję, iż takie szkoły będą zawsze uwzględniały praktyczne potrzeby przemysłu i rolnictwa, które wedle ducha ustawy z 2. Lutego 1885. zawsze uwzględniać powinny.

W myśl uwag powyższych sejmowa komisja wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

I. Przychylając się do wniosków komisji krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego, poleca się Wydziałowi krajowemu, na zasadzie oświadczeń c. k. Rad szkolnych okręgowych Wydziałów powiatowych i reprezentacji interesowanych gmin miejskich, ażeby odniósł się do c. k. Rady szkolnej krajowej względem przyprowadzenia do skutku stopniowej reorganizacji istniejących szkół wydziałowych męskich w następujący sposób:

1. Szkoły wydziałowe męskie w Przemyślu, Samborze i Tarnowie przekształcone być winne w kierunku przemysłowym, z szczególnem uwzględnieniem przemysłu drzewnego.
2. Reformę szkoły wydziałowej w Bochni wypadałoby przeprowadzić w taki sposób, ażeby w niej był uwzględniony kierunek przeważnie bądź przemysłowy, bądź rolniczy.
3. Szkoła wydziałowa w Sniatynie winna otrzymać charakter przemysłowo-handlowy. Przy badaniach należałoby wziąć pod rozwagę, o ile w myśl życzeń reprezentacji miasta Śniatyna połączyłoby się dało urządzenie, by uczniom udzielać także i wiadomości z dziedziny gospodarstwa, sadownictwa i pszczelnictwa.

4. Co się tyczy szkoły wydziałowej w Gródku, wypadaloby przeprowadzić na nowo układy z miejscowymi czynnikami na podstawie załączonych planów praktyczniejszego urządzenia szkół wydziałowych wedle zasad wskazanych w noweli szkolnej z 2. Lutego 1885. (Dz. u. kr. Nr. 28.) albo ją zupełnie zwinąć.

5. Przed wdrożeniem dalszych rokowań co do reformy szkoły wydziałowej w Wieliczce, odnieście się Wydział krajowy do c. k. Ministerstwa skarbu z propozycją, ażeby przyprowadzić do skutku pewną łączność pomiędzy szkołą wydziałową a utrzymywaną tam pod opieką zarządu salinarnego górniczą szkołą fachową, jak niemniej także, ażeby uczniowie szkoły wydziałowej mogli być przypuszczeni pod pewnymi warunkami do ćwiczeń praktycznych w warstatach salinarnych.

6. Pożądanem byłoby zbadać, o ile plan nauk, obowiązujący w zreformowanej szkole wydziałowej w Sokalu, wymagałby zbliżenia do dołączonego tu planu, wypracowanego przez komisyę krajową dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego.

II. Poleca się Wydziałowi krajowemu, ażeby wziął pod rozwagę, o ile życzeniom reprezentacyi miast Myślenice, Wilamowice i Gorlice, by w tych miejscowościach urządzić szkoły wydziałowe nowego systemu z kierunkiem przemysłowym wedle przepisów ustawy, z dnia 2. Lutego 1885., zadość stać się może.

III. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, by wszedł w rokowania z c. k. Rządem, ażeby przy istniejących seminariach nauczycielskich urządzić wykłady dla kształcenia nauczycieli dla uzupełniających i wydziałowych szkół, tak z kierunkiem przemysłowym jakoteż i rolniczym.

IV. Sejm wypowiada życzenie, ażeby co do szkół, opartych na przepisach ustawy z dnia 2. Lutego 1885. (Dz. u. kr. Nr. 28.), zapewniony był wpływ odpowiedni czynnikom fachowym tak na ich organizację, jak niemniej także później na wykonywanie nadzoru nad nimi — a to mianowicie: Towarzystwom gospodarczym we Lwowie i w Krakowie na szkoły z kierunkiem rolniczym, zaś komisyi krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego na szkoły z kierunkiem rękodzielniczym.

V. Poleca się Wydziałowi krajowemu, ażeby poczynił starania n c. k. Rządu o wyznaczenie odpowiednich funduszków na sprawienie warstatów i środków naukowych do specjalnej nauki przy szkołach wydziałowych, wedle przepisów ustawy z dnia 2. Lutego 1885. zreorganizowanych lub nowo powstać mających.

Przez powzięcie powyższych uchwał załatwia się petycja gminy miasta Wieliczki L. 906/pet. 701. w sprawie szkoły wydziałowej w Wieliczce.

Lwów dnia 18. Stycznia 1887.

Przewodniczący
Dr. M a j e r w. r.

Sprawozdawca
W i e r z b i c k i w. r.

Sprawozdanie

ankiety złożonej przez Wydział krajowy dla wyrażenia opinii w sprawie reformy szkół wydziałowych męzkich, w myśl uchwały sejmowej z dnia 23. Stycznia 1886.

Wysoki Wydziale krajowy!

Powołani reskrytem Wysokiego Wydziału z 20. Września 1886. L. 56.404 do wyrażenia opinii w przedmiocie reformy szkół wydziałowych męzkich, w myśl uchwały sejmowej z 23. Stycznia 1886., t. j. w kierunku praktycznym, rolniczym, lub przemysłowym, przyjęli podpisani za podstawę obrad załączony elaborat, a głównie sam tekst ustawy szkolnej z 2. Lutego 1885. Nr. 28. Dz. u. kraj., na którą wyżej wspomniana uchwała sejmowa odwołuje się.

Wnioski, do jakich doszła komisya w rozprawach swoich, streszczone są przy końcu niniejszego sprawozdania, zaś dla uzasadnienia ich pozwalamy sobie następujące przedłożyć Wysokiemu Wydziałowi krajowemu uwagi:

Zgodnie z opinią Wysokiego Sejmu i Komisya uznaje, że obecnie istniejące szkoły wydziałowe męskie nie odpowiadają potrzebie, że jednak zniesienie ich, bez zastąpienia innemi podobnemi, a praktyczniej urządzone mi szkołami, nie dałoby się usprawiedliwić. Komisya sądzi owszem, iż niezbędnie jest potrzebnem pomiędzy szkołą ludową, z której uczniowie wychodzą w regule po ukończeniu 10ciu lat życia, a szkołą fachową, lub oddaniem chłopca na praktykę przy gospodarstwie lub w warstacie, co jest możliwem zaledwie po ukończeniu 14tu lat życia, utworzyć nowy rodzaj szkół z kursem 2, 3 lub 4letnim, które miałyby podwójne zadanie: raz, uzupełnić wykształcenie chłopców, którzy nie mają zamiaru przejść do szkół średnich, tylko z góry są przeznaczeni przez rodziców do zawodu rolniczego, do warstatu lub do handlu, pewnym zasobem ogólnych wiadomości, niezbędnych w powszednich stosunkach życia towarzyskiego i obywatelskiego — a powtóre, przysposabiać tych chłopców młodziutkich do przyszłego ich zawodu, ażeby później praktyka była dla nich łatwiejszą i skuteczniejszą.

Pomijamy już tę okoliczność, że we wszystkich krajach wysoko stojących pod względem rozwoju cywilizacyjnego, ustawodawstwo bardzo troskliwie czuwa nad uzupełnianiem wykształceniem owej masy młodzieży, która po ukończeniu szkół elementarnych jeszcze zaledwie lat parę przebyć może w szkole, a jak tylko dojdzie do jakiegoś takiego rozwinięcia sił fizycznych, zaprawianą bywa natychmiast do twardej praktyki zawodowej. Lecz ze względu właśnie na stosunki kraju naszego, komisya uznaje konieczną potrzebę uzupełnienia systemu szkół ludowych szkołami dopełniającymi (*Fortbildungsschulen*). Według najnowszych bowiem sprawozdań c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół ludowych i średnich, które to sprawozdania dochodzą do r. 1883., wynosi w kraju naszym ogólna liczba chłopców, obowiązanych wedle ustawy do pobierania nauki szkolnej, 417.945. Z tej ilości uczęszczało rzeczywiście do szkół ludowych w r. 1883. 175.774 chłopców.

W gimnazyach i szkołach ludowych było w Galicyi w tymże roku szkolnym ogółem tylko 12.237 uczniów, a z tej liczby uczęszczało do I. klasy szkół średnich 2.740 uczniów, czyli 22% sumy wszystkich uczniów szkół tej kategorii.

Porównanie frekwencyi szkół ludowych z ilością uczniów szkół średnich w ogóle, a w szczególności z liczbą uczniów pierwszej klasy gimnazyów i szkół realnych wykazuje, że już teraz, kiedy nawet połowa młodzieży, znajdującej się w latach szkolnych, faktycznie do szkół nie uczęszcza, przeszło 170.000 chłopców rocznie poprzestawać musi tylko na tem wykształceniu, jakie dać może szkoła ludowa, nie przechodząc do szkół wyższych.

Jeżeli znów weźmiemy pod rozwagę same szkoły średnie, to znów widzimy, że gdy I. klasa liczyła w tych szkołach 2.739 uczniów, to V. klasa wykazywała już tylko 1.317 uczniów — mniej przeto niż połowę liczby uczniów pierwszej klasy. Do najwyższej klasy szkół średnich uczęszczało już tylko 670 uczniów, tj. mało co więcej jak 5% całej ilości uczniów szkół średnich.

Gdy więc do szkół średnich przechodzi niespełna 1.5% uczniów szkół ludowych, a i z tych gubi się znowu przeszło połowa w czterech niższych klasach, to okazuje się z tych cyfr w sposób niezbity, jak gwałtowna zachodzi potrzeba obmyślenia jakiegoś sposobu uzupełniającego wykształcenia owego zastępu kilkudziesięciu tysięcy chłopców, którzy wychodzą ze szkoły ludowej i nie idą ani do gimnazyów ani do szkół realnych — a za młodzi są, ażeby przy gospodarstwie lub w warstacie mogli już być pożytecznie zatrudnieni. Są oni zresztą za młodzi i za mało rozwinięci zarówno do pługą i do warstata, jak i do szkoły fachowej.

Rzeczywiście bardzo doniosłego znaczenia względy kierowały Wysokim Sejmem, gdy uchwalił nowelę z 2. Lutego 1885. do ustawy szkolnej — teraz zaś chodzi o praktyczne wykonanie tak ważnego uzupełnienia naszego systemu szkół publicznych. Komisya mniema, iż spełnienia poruczonej jej ze strony Wysokiego Wydziału krajowego zadanie, gdy opinię tę wypowiada. Szczegółowe zaś opracowanie planów organizacyi szkół uzupełniających rozmaitych kategorii należy już do kogo innego — mianowicie do ciał fachowych i do władz szkolnych. Ku temu zmierza wniosek 8. Komisyi. Tu tylko nadmieniamy, że jakkolwiek na wszelkie uznanie zasługują dotychczasowe prace przygotowawcze c. k. Rady szkolnej krajowej, mające na celu wprowadzenie nauki uzupełniającej przy szkołach ludowych, to jednak życzyć by należało, ażeby podejmowane w tym kierunku usiłowania ujęte zostały w ramy jednolitego planu ogólnego — tak co do organizacyi samej, jak i co do rozkładu nauk, tudzież przysposobienia dla nich odpowiednio wykształconego nauczycielstwa. Jednym słowem — szkoły uzupełniające, do których i tak zwane wydziałowe szkoły należą, powinny być usystemizowane.

Jedną z głównych cech charakterystycznych szkół uzupełniających i wydziałowych po myśli ustawy z 2. Lutego 1885. stanowi warunek, iż powinny one być zastosowane do „miejscowych potrzeb praktycznych — rolniczych lub przemysłowych“. We wniosku trzecim Komisya z naciskiem zwraca uwagę na tę okoliczność.

Również z naciskiem podnosimy potrzebę przeprowadzenia z c. k. Rządem układów co do obmyślenia środków wykształcenia nauczycieli, którzyby z pożytkiem mogli być użyci w szkołach uzupełniających — rolniczych i przemysłowych i handlowych.

W końcu nadmieniamy, że zdaniem Komisji, gdy jest mowa o praktycznym przysposabianiu młodzieży do rolnictwa lub przemysłu, to że nie wypadało pominąć także i potrzeby takichże szkół dla młodzieży, przeznaczonych do zawodu handlowego. Do tego odnosi wniosek piąty.

Bez dalszych już zresztą uwag przedkładamy Wysokiemu Wydziałowi nasze wnioski. Oto ich osnowa.

1. Zgodnie z treścią uchwały sejmowej z d. 23. Stycznia 1886. Komisja oświadcza, że obecnie istniejące szkoły wydziałowe nie odpowiadają potrzebie, że jednak zniesienie ich, bez zastąpienia innymi podobnymi szkołami, praktyczniej urządzone, nie dałoby się usprawiedliwić. Komisja uznaje owszem potrzebę i użyteczność przeistoczenia istniejących szkół wydziałowych w kierunku rolniczym lub przemysłowym podług przepisów ustawy z dnia 2. Lutego 1885. Nr. 28. Dz. u. kr.

2. Komisja oświadcza zarazem, że jest rzeczą niezbędną, ażeby przy rozprawach nad reformą istniejących szkół wydziałowych wzięto także pod rozwagę zakładanie w jak najliczniejszych punktach kraju przedewszystkiem szkół uzupełniających — a w razie potrzeby i szkół wydziałowych z kierunkiem praktycznym wedle przepisów ustawy z 2. Lutego 1885. Nr. 28. Dz. u. kraj. zorganizowanych, a to mianowicie w tym celu, ażeby całą masę młodzieży wychodzącą ze szkoły ludowej, a nie przechodzącą do szkół średnich, już w szkole przysposabiać metodycznie do przyszłego jej zawodu praktycznego, nie pomijając także uzupełnienia wykształcenia ogólnego.

Nie zapoznaje komisja doniosłego znaczenia szkół fachowych, lecz zgadzając się na motywę komisji przemysłowej sądzi ona, że gdy takie szkoły przeznaczone są w regule dla młodzieży już dojrzałszej, gdy z powodu swej kosztowności mogą istnieć tylko w rzadkich punktach kraju, a wreszcie, gdy zadaniem ich jest dla pewnych tylko ściśle określonych zajęć zawodowych dostarczać specjalistów, że przeto ze wszystkich wyłuszczonych tu powodów szkoły fachowe nie mogą zastąpić tego środka uzupełniającego kształcenia na krocie liczącego się zastępu uczniów szkół ludowych, którzy do szkół średnich nie przechodzą. Komisja upatruje w tem właśnie niezmierną doniosłość ustawy z 2. Lutego 1885., iż obmyśla ona środki uzupełniającego kształcenia takiej młodzieży, a zarazem umiejętnie obmyślanego przysposabiania jej do jej zawodu przyszłego. Komisja widzi w tem najodpowiedniejszą drogę do ogólnego podniesienia intelektualnego mas rolniczej i rękodzielniczej ludności kraju. Komisja wypowiada potrzebę utrzymania istniejących i zakładania nowych wieczornych szkół przemysłowych i handlowych niemniej kursów nauki dopełniającej niedzielnej tak dla rolników jak i rękodzielników, wypowiadając zarazem przekonanie, iż byt tych szkół powinienby być ustalony przez ich usystemizowanie.

3. Komisja z naciskiem podnosi ważność tego przepisu ustawy z 2. Lutego 1885., który wymaga, ażeby ustrój szkół uzupełniających wydziałowych uwzględniał o ile możności miejscowe potrzeby praktyczne, rolnicze i przemysłowe. Dla tego też przed wprowadzeniem w życie każdej takiej szkoły, powinno być przesłuchane miejscowe czyniki, dla stwierdzenia owych właściwości lokalnych, które w układzie planu nauk dla projektowanej szkoły wypadałoby uwzględnić.

4. Oprócz uzupełniających i wydziałowych szkół z kierunkiem specjalnie rolniczym albo przemysłowym, mogłyby być oba te kierunki praktyczne w jednej szkole połączone, gdyby tego miejscowe stosunki wymagały.

5. Zdaniem komisji kraj nasz potrzebowałby także nietylko rolniczych i rękodzielniczych, ale także i handlowych szkół uzupełniających.

6. Zaopatrzenie obfite szkół uzupełniających i wydziałowych w zbiory, do nauki z poglądu, tudzież zbiory modeli i narzędzi, uznaje Komisya za jeden z głównych warunków skutecznej ich działalności. Dostarczenie tym szkołom takich zbiorów pomocniczych, jest zdaniem Komisji obowiązkiem państwa i dlatego uznaje ona za pożądane, ażeby wcześniej zapewniono odpowiednią dotacyę z funduszków państwa do rozporządzenia galicyjskiej Rady szkolnej krajowej na podobne cele.

7. Niezbędnym warunkiem pożyteczności zreformowanych szkół wydziałowych i szkół uzupełniających jest również przygotowanie dla nich fachowo wykształconych nauczycieli. W tym celu należałoby wcześniej wejść w rokowania z c. k. Rządem względem zaprowadzania w kraju naszym specjalnych kursów dla kandydatów na nauczycieli szkół uzupełniających i wydziałowych z kierunkiem zawodowym rolniczym, przemysłowym lub handlowym.

8. W końcu wyraża Komisya przekonanie, iż podobnie jak Komisya krajowa dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego przygotowała szczegółowo opracowany projekt organizacyi rękodzielniczych szkół wydziałowych, byłoby pożądaniem, ażeby równie wyczerpująco opracowano także projekta organizacyi szkół dopełniających przemysłowych, handlowych i rolniczych, co powinno być poruczonem zawodowym pedagogom, tudzież ciałom fachowym.

Lwów, dnia 17. Października 1886.

Piotr Gross w. r.
Dr. Wł. Zajączkowski w. r.
Wierzbicki w. r.
Teofil Merunowicz w. r.

Odpowiedź Komisji krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego na reskrypt Wysokiego Wydziału krajowego z 10. Listopada 1886.
L. 66.343 w sprawie reorganizacji istniejących szkół wydz. męzkich.

Wysoki Wydział krajowy!

Czyniąc zadość szanownemu wezwaniu z dnia 10. b. m. L. 66.343 mamy zaszczyt przedłożyć Wysokiemu Wydziałowi następującą opinię co do postawionego nam w tem piśmie pierwszego pytania: „które z istniejących w kraju szkół wydziałowych męzkich należałoby zreorganizować w kierunku przemysłowym, a względnie rękodzielniczym?

Istnieje obecnie w kraju naszym ośm szkół wydziałowych męzkich:

1. w Bochni
2. „ Gródku
3. „ Przemyślu
4. „ Sokalu
5. „ Samborze
6. „ Śniatynie
7. „ Wieliczce
8. „ Tarnowie.

Z tych jedna szkoła wydziałowa w Sokalu została już przekształconą w kierunku przemysłowym na mocy orzeczenia organizacyjnego c. k. Rady szkolnej krajowej z dnia 7. Sierpnia 1886. L. 9.935, opierającego się na uchwale sejmowej z dnia 23. Stycznia b. r. w tym przedmiocie zapadłej. Przy zdarzonej sposobności pozwalamy sobie jednak uczynić uwagę, że plan nauk zreformowanej szkoły wydziałowej w Sokalu wymagałby może pewnych zmian w niektórych szczegółach, mianowicie wydaje się nam, iż wypadłoby rozszerzyć w tej szkole zakres nauk realnych, gdy wedle dotychczasowego planu, po nad odpowiednią celowi takiej szkoły miarę, przeważa w niej kierunek gramatyczno-literacki, co właśnie może najbardziej zepsuło reputację dawnym szkołom wydziałowym.

Za podstawę do ocenienia, które z pozostałych siedmiu szkół wydziałowych przekształcone być powinny w kierunku przemysłowym, najlepiej służyć mogą akta Wysokiego Wydziału l. 56.885 i 66.846 z roku 1885. i l. 3.317 z r. 1886., które obejmują nadesłane przez c. k. Radę szkolną krajową oryginalne sprawozdania c. k. Rad szkolnych okręgowych, Wydziałów powiatowych, Magistratów miast interesowanych, a wreszcie protokoła ankiet złożonych przez Radę szkolną krajową dla objawienia zdania, w jakim kierunku każda z istniejących w kraju szkół wydziałowych męzkich powinna być zreformowaną wedle przepisów noweli szkolnej z dnia 2. Lutego 1885. Nr. 28 Dz. u. kr. — czy w kierunku przemysłowym, albo też rolniczym?

Najodpowiedniejszy to materyał do ocenienia tej kwestyi, gdyż wyrażone są w nich opinie czynników, najlepiej obznajomionych z miejscowemi stosunkami i potrzebami w miastach, gdzie są szkoły wydziałowe, tudzież umotywowane pracowicie i wyczerpująco zdania o tej rzeczy specjalistów w sprawach szkolnictwa.

Wyżwymienione akta zawierają mianowicie następujące uwagi co do reformy istniejących dotąd szkół wydziałowych męzkich wedle przepisów ustawy z 2. Lutego 1885.

Bochnia. Rada szkolna krajowa w odezwie z 14. Listopada 1885. l. 7.995 oświadcza się za zwinięciem całkowitem istniejącej w Bochni szkoły wydziałowej męzkiej. Natomiast Wydział powiatowy tamtejszy w sprawozdaniu z 2. Lipca 1885. l. 1.246 nie jest za jej zwinięciem. Oświadcza on mianowicie:

T e r a ż n i e j s z a szkoła, jako nie odpowiadająca celowi zniesioną być powinna, a n a t o m i a s t urządzić by należało szkołę wydziałową przygotowaną dla przemysłu, handlu i rzemiosł z dwuletnim kursem, przy zaprowadzeniu subwencyonowanych warsztatów i dwuletniej wieczornej nauki, specjalnie uczniów kształcącej.

Bocheńska Rada szkolna okręgowa w piśmie z 10. Lipca 1885. l. 862/R. s. o. konstatuje także, iż tamtejsza szkoła wydziałowa w obecnym ustroju nie odpowiada potrzebom, lecz także nie żąda, ażeby po prostu skasowaną została, bez zastąpienia jej innym, praktyczniej urządzonym zakładem. Owszem, oświadcza się Rada szkolna okręgowa tylko za przekształceniem tej szkoły w kierunku przemysłowym z tereoretycznym kursem dwuletnim uzupełnionym praktyczną nauką warsztatową w dalszych latach w fachu tkactwa, stolarstwa i kamieniarstwa.

Rada szkolna okręgowa pragnęłaby także dołączenia praktycznego kursu ogrodnictwa.

Gródek. Rada szkolna krajowa w odezwie z 12. Grudnia 1885. l. 15.634 oświadcza się również za zwinięciem szkoły wydziałowej w Gródku, bez dalszego wniosku pozytywnego. W dniu 9. Grudnia 1885. odbyła się w Gródku ankieta, złożona z reprezentantów gminy, powiatu i szkolnictwa dla rozbiórki kwestyi dalszego istnienia tej szkoły. Ankieta nie uznaje za odpowiednie przekształcenie gródeckiej szkoły wydziałowej w kierunku przemysłowym, motywując to zdanie okolicznością, iż w Gródku kwitnie tylko jeden przemysł, szewstwo jarmarczne i nie oświadczyła się ankieta również za reformą tego zakładu w kierunku rolniczym, a to na podstawie tego argumentu, że nie udało się szkoła fachowa dla uprawy i wyprawy lnu, którą tam założyło lwowskie Towarzystwo gospodarze.

Przemysł. Rada szkolna krajowa reskryptem z 5. Grudnia 1885. l. 15.181 oświadcza się za zniesieniem i tej szkoły wydziałowej, bez dalszego wniosku dodatniego. W dniach 25. i 26. Listopada 1885. odbyła się w Przemysłu nad tym przedmiotem narada podobnej komisji mieszanej, jak w Gródku.

Komisya ta przyznała także, iż w obecnym ustroju tamtejsza szkoła wydziałowa męska niema racyi bytu, lecz nie wnosi zniesienia jej bez śladu, tylko oświadcza się za przekształceniem tego zakładu w kierunku przemysłowym, z szczególnem uwzględnieniem stolarstwa i tokarstwa. Ankieta proponowała także trzyletni czas próby dla zreformowanej szkoły. Rada miejska w Przemysłu na posiedzeniu z 2. Grudnia 1885. oświadczyła się za przekształceniem szkoły w kierunku przemysłowym, lecz zastrzegła się przeciwko ponoszeniu kosztów prób nowej organizacyi.

Sambor. Rada szkolna krajowa w piśmie z dnia 5. Grudnia 1885. l. 14.836 przemawia za zniesieniem i tej także szkoły wydziałowej. Miejscowa Rada szkolna okręgowa w sprawozdaniu z dnia 26. Lipca 1885. l. 1.297/R. s. o. przyznaje wprawdzie, iż w zasadzie miały szkoły wydziałowe męzkie do spełnienia piękną misję przysposobienia krajowi, „który

właściwie stanu mieszczańskiego nie ma⁴, inteligentną, zdolną do postępu średnią klasę przemysłowców, kupców i rolników. Gdy jednakże dawna organizacja szkół wydziałowych nie odpowiedziała celowi, dlatego oświadcza się Rada szkolna okręgowa w Samborze za całkowitem zniesieniem tamtejszej szkoły wydziałowej, a za założeniem za oszczędzone tym sposobem fundusze drugiej czteroklasowej szkoły ludowej pospolitej na jednym z przedmieść samborskich. Inaczej jednak zapatruje się na ten przedmiot Reprezentacja tej gminy, która właśnie ponosi przeważną część kosztów utrzymania szkoły wydziałowej, mianowicie 4.379 zł. w. a. rocznie. W uchwale z dnia 14. Października 1885. oświadczyła się Rada miejska w Samborze za tem ażeby: „pozostawić obecną 8 klasową szkołę wydziałową, lecz z warunkiem, ażeby takowa przekształconą została z szerszym programem nauki przysposabiającej do przemysłowego zawodu.

Śniatyn. Rada szkolna krajowa w piśmie z dnia 19. Grudnia 1885. l. 15.749 przemawia za zniesieniem szkoły wydziałowej w Śniatynie.

Rada szkolna okręgowa w sprawozdaniu z 12. Grudnia 1885. l. 684/R. s. o. przedkłada obszernie motywowany wniosek, zmierzający do przekształcenia tej szkoły w kierunku przemysłowo-handlowym z dodatkiem instruktora dla ćwiczeń rolnych i w ogrodnictwie. Rada powiatowa i Reprezentacja gminy miasta Śniatyna żadnej nie dały odpowiedzi na wystosowane do nich zapytanie w tej mierze ze strony c. k. Rady szkolnej krajowej; Wydział Rady powiatowej w Horodence odezwą z dnia 6. Czerwca 1885. l. 447 przemawia za reformą śniatyńskiej szkoły wydziałowej w kierunku przemysłowym.

Tarnów. Rada szkolna krajowa konsekwentnie przemawia również za zniesieniem tej szkoły wydziałowej męskiej. Lecz wszystkie czynniki miejscowe, powołane do wypowiedzenia zdania swojego w tym przedmiocie, nie żądają tego bynajmniej, ażeby ta szkoła była zniesioną, ale owszem całkiem stanowczo za dalszem jej utrzymaniem przemawiają, proponując tylko przekształcenie jej w kierunku przeważnie przemysłowym.

Mianowicie złożyła Rada szkolna okręgowa w Tarnowie ankietę, w której skład weszli oprócz dyrektora i starszych nauczycieli szkoły wydziałowej, także dyrektor nauczycielskiego seminaryum męskiego, dyrektor gimnazjum miejscowego, dwaj inżynierowie i sekretarz Rady powiatowej. Ankieta oświadczyła się jednomyślnie za nadaniem szkole wydziałowej w Tarnowie kierunku przeważnie przemysłowego, z szczególnem uwzględnieniem przemysłu drzewnego, mianowicie: stolarstwa, tokarstwa i bednarstwa, a nadto jeszcze zażądano zaprowadzenia przy tej szkole nauki wyrobów z drutu. Zgodnie też z opinią owej ankiety w tym samym duchu złożyły deklaracje: Magistrat tarnowski w piśmie z 15. Grudnia 1885. l. 12.139, Wydział Rady powiatowej pod dniem 16. Grudnia 1885. l. 2.472, a wreszcie c. k. Rada szkolna okręgowa w Tarnowie pod dniem 15. Grudnia 1885. l. 1.671/ R. s. o. Rada miejska w Tarnowie ofiaruje się dostarczyć dwie ubikacje na urządzenie warsztatów przy szkole wydziałowej.

Wieliczka. Rada szkolna krajowa pod dniem 21. Listopada 1885. l. 12.761, c. k. Starostwo powiatowe pod dniem 2. Czerwca 1885. l. 9.442 i Magistrat wielicki pod dniem 1. Czerwca 1885. i 8. Lipca 1885. l. 1.334 domagają się zniesienia tej szkoły wydziałowej.

Pod przewodnictwem inspektora okręgowego szkół ludowych w krakowskim zamiejskim okręgu szkolnym, pana A. Ellingera, przeprowadziła rozprawę nad kwestyą dalszego istnienia szkoły wydziałowej w Wieliczce konferencya nauczycieli i na podstawie wyniku tych obrad w sprawozdaniu z dnia 10. Sierpnia 1885. l. 2.256 oświadczyła się c. k. Rada szkolna okręgowa zamiejska, do której Wieliczka należy, przeciwko zniesieniu tej szkoły, a za przekształceniem jej w kierunku rolniczo-przemysłowym⁴.

Wydział Rady powiatowej w Wieliczce w odezwie z dnia 30. Lipca 1885. l. 1.044 oświadcza się za przekształceniem tej szkoły w kierunku przemysłowym z dwuletnim kursem teoretycznym, trafną dodając uwagę ze swej strony, iż byłoby pożądanem, ażeby do ćwiczeń praktycznych uczniów szkoły wydziałowej otwarte zostały warsztaty salinarnie kowalsko-ślusarskie, jak niemniej także, ażeby wytworzoną została pewna łączność organiczna pomiędzy szkołą wydziałową a fachową szkołą górniczą, utrzymywaną z etatu c. k. Ministerstwa skarbu.

Wota, oświadczające się za zniesieniem istniejących szkół wydziałowych męzkich, uchylone już są ostatecznie uchwałą sejmową z 23. Stycznia b. r. przeciwną zniesieniu tych zakładów.

Opierając się przeto na zasadach orzeczonych w sprawozdaniu ankiety złożonej w roku bieżącym przez Wysoki Wydział krajowy dla wyrażenia opinii w sprawie reformy szkół wydziałowych męzkich wedle uchwały sejmowej z 23. Stycznia 1886., tudzież uwzględniając przytoczone powyżej opinie c. k. Rad szkolnych okręgowych, Magistratów gmin interesowanych i Wydziałów powiatowych, Komisja krajowa dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego, ma zaszczyt przedłożyć niniejszem do dalszego urzędowania następującą opinię:

1. Szkoły wydziałowe męskie w Przemyślu, Samborze i Tarnowie przekształcone być winne w kierunku przemysłowym, z szczególnem uwzględnieniem przemysłu drzewnego;
2. reformę szkoły wydziałowej w Bochni wypadałoby przeprowadzić w taki sposób, ażeby w niej były uwzględnione oba kierunki praktyczne równoległe, tak przemysłowy jak i rolniczy;
3. szkoła wydziałowa w Śniatynie winna otrzymać charakter przemysłowo-handlowy, co jednakże nie wyklucza, iż mogłyby być połączone z nią urządzenia do udzielania uczniom wiadomości z dziedziny gospodarstwa, sadownictwa i pszczelnictwa;
4. co się tyczy szkoły wydziałowej w Gródku, wypadałoby przeprowadzić na nowo układy z miejscowemi czynnikami na podstawie gotowych już planów praktyczniejszego urządzenia szkół wydziałowych, wedle zasad wskazanych w noweli szkolnej z 2. Lutego 1885. Nr. 28 Dz. ust. kraj., albo ją zupełnie znieść;
5. przed wdrożeniem dalszych rokowań co do reformy szkoły wydziałowej w Wieliczce, raczy Wysoki Wydział krajowy odnieść się do c. k. Ministerstwa skarbu z propozycją, ażeby przyprowadzić do skutku pewną łączność pomiędzy szkołą wydziałową a utrzymywaną tam pod opieką zarządu salinarnego górniczą szkołą fachową, jak niemniej także, ażeby uczniowie szkoły wydziałowej mogli być przypuszczeni pod pewnymi warunkami do ćwiczeń praktycznych w warsztatach salinarnych;
6. byłaby pożądaną rewizya planu nauk zreformowanej w r. b. szkoły wydziałowej w Sokału w kierunku bardziej realnym.

Wysoki Wydział krajowy wyraził też w szanownym reskrypcie z dnia 10. Listopada 1886. l. 66.343 i drugie żądanie — mianowicie przedłożenia projektu planu nauk dla zreorganizowanych w kierunku przemysłowym szkół wydziałowych.

W dotyczącym tego przedmiotu elaboracie ankiety, dołączonym do reskryptu Wysokiego Wydziału z dnia 10. b. m. podany jest projekt szczegółowy planu nauk dla rękodzielniczych szkół wydziałowych. Komisja krajowa dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego poczytuje również plan ten za odpowiedni celowi.

O ile zaś wypadaloby przedsięwziąć pewne zmiany w tym projekcie ze względu na „miejscowe stosunki i potrzeby“, z któremi ustawa z 2. Lutego 1885. liczyć się każe, to okazałoby się w rokowaniach, jakie przeprowadziłoby potrzeba z interesowanemi czynnikami miejscowemi, względem organizacyi każdej poszczególnej szkoły.

Tu tylko zwracamy uwagę na tę okoliczność, że dołączony plan nauk dla rękodzielniczych szkół wydziałowych rozłożony jest wprawdzie, stosownie do przepisów ustawy, na lat cztery, lecz przy tem tak obliczono podział nauki, iż dla przedmiotów teoretycznych kurs trzyletni stanowi pewną zaokrągloną całość. Gdzie przeto życzonoby sobie tego, mógłby być rok IV. poświęcony przeważnie ćwiczeniom praktycznym w warsztacie lub w szkolnem laboratorium, albo w kantorze.

Projektujemy również, ażeby ze zreformowanemi szkołami wydziałowemi łączono wieczorne szkoły przemysłowe dla nauki uzupełniającej terminatorów rzemieślniczych i praktykantów handlowych, jak niemniej także publiczne sale rysunkowe.

Uwagi niniejsze kończymy wnioskiem:

W końcu wypowiada Komisya krajowa dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego zdanie, że zorganizowane w kierunku przemysłowym, a względnie rękodzielniczym, szkoły wydziałowe powinny podlegać także jej nadzorowi.

Z Komisji krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego.

Lwów dnia

Sprawozdawca :

L. Wierzbicki w. r.

Przewodniczący :

Jan Tarnowski w. r.,
Marszałek krajowy.

T. Merunowicz w. r.

Sekretarz :

Plan nauk

dla rękodzielniczej szkoły wydziałowej.

Art. I.

R e l i g i a .

Nauka religii w rękodzielniczej szkole wydziałowej, ma na celu umocnić i rozszerzyć w umysłach uczniów pojęcia religijno-moralne, ażeby zabezpieczyć ich o ile możności od błędów młodego wieku, i dać początek do wyrobienia się w nich charakteru na podstawie religijnej.

Ma być udzielaną nauka religii raczej przez opowiadania przykładów z pisma św. i roztrząsania katechizmowe, niż przez zadawanie lekcji do wyuczenia się na pamięć.

Rozdział materiału naukowego na klasy pojedyncze ma być uskuteczniiony mniej więcej wedle norm, przepisanych dla niższych klas szkół średnich, z uwzględnieniem różnicy liczby godzin wykładowych. Szczegółowe postanowienia w tej mierze wydadzą właściwe ordynaryata duchowne.

Art. II.

Język polski i ruski.

Klasa I. Ćwiczenia w głośnem czytaniu, ażeby było płynnem i wyrazistem: rozbieganie czytanych kawałków pod względem gramatycznym i co do treści; opowiadanie, z szczególną uwagą na poprawność i zwięzłość w wyrażeniu się; deklamacya.

Ćwiczenia ortograficzne, mianowicie dyktata, co dwa tygodnie piśmienne zadanie szkolne, co cztery tygodnie zadanie domowe.

Klasa II. Jak w klasie I-szej w rozszerzonym cokolwiek zakresie, w stosunku do większego rozwinięcia umysłowego uczniów.

Omawiając i poprawiając ćwiczenia piśmienne, wyjaśniać należy głównejsze formy i zasady stylu.

Uczniowie mają być wyćwiczeni głównie w pisaniu listów i podań zwykłych w życiu praktycznem.

Klasa III. Czytanie i ćwiczenia piśmienne, przyczem obznajomić należy uczniów z głównymi wiadomościami o formach literackich utworów, ze zwróceniem uwagi na najcenniejsze dzieła literatury ojczystej — ażeby dać im pobudkę i wskazówkę do należytego wyboru książek do czytania dla samoistnego kształcenia się.

Korespondencya zawodowa, listy, telegramy, zamówienia, pokwitowania, stylizacya ofert i kontraktów, przyczem nauczyciel powinien należycie zwracać uwagę na formę zewnę-

trzną tych pism, sposób składania, adresowania, tytułację, przepisy pocztowe i inne przepisy, wchodzące w ten zakres.

Elementarne wiadomości z zakresu ekonomii społecznej: o pracy, wytwarzaniu wartości, zamianie i podziale majątku narodowego, o stosunku wzajemnym pomiędzy rolnictwem, przemysłem i handlem, czym są pieniądze w ekonomicznym znaczeniu, o istotnych znamionach bogactwa narodowego. Nauka ma być udzielaną w sposób przystępny dla młodzieży, unikając o ile możliwości formułek i definicji teoretycznych, głównie na przykładach, branych z życia powszedniego.

Klasa IV. Dalsze ćwiczenia w języku i stylu głównie w tym kierunku, ażeby wzbudzić w umysłach uczniów zamiłowanie piękna i ochotę do samoistnego kształcenia się przez czytanie.

Elementarne zasady estetyki; wiadomości o stylach. Dalsze ćwiczenia w korespondencji zawodowej, jak w klasie III.

Wiadomości z zakresu ustaw konstytucyjnych, o urządzeniu i zakresie działania ciał reprezentacyjnych, tudzież władz publicznych, i o obowiązkach obywatelskich w ogóle.

Art. III.

Język niemiecki.

Klasa I. Czytanie, tłumaczenie, wyjaśnienie i opowiadanie treści odczytanych ustępów krótszych — naprzód w języku wykładowym, a potem w języku niemieckim, przerabianie zdań z języka wykładowego na niemiecki i odwrotnie na podstawie treści odczytanych ustępów; wyuczanie się na pamięć i wygłaszanie odczytanych poprzednio i należyście wyjaśnionych ustępów.

Gramatyka, o ile znajomość jej reguł niezbędną jest do zrozumienia właściwości języka; unikać należy o ile możliwości nauki reguł i filologicznych szczegółów na pamięć, jak raczej przy czytaniu i piśmiennych ćwiczeniach objaśniać prawa gramatyczne, a przez ćwiczenia i powtarzanie ich na przykładach, robić je trwale w umysły uczniów.

Ćwiczenia piśmienne, mianowicie tłumaczenie krótkich ustępów z języka wykładowego na niemiecki, streszczanie odczytanych ustępów po należytem ich objaśnieniu przez nauczyciela, krótkie na poglądzie oparte opisy i opowiadania.

W ogólności, przy nauce języka niemieckiego ma być używany o ile możliwości tylko niemiecki język z porównaniami objaśnieniami na podstawie języka ojczystego.

Klasa II. Jak w I-szej klasie, z rozszerzeniem ćwiczeń w pisaniu i w mówieniu językiem niemieckim.

Klasa III. Czytanie płynne i wyraziste, objaśnianie odczytanych ustępów pod względem treści i formy, tudzież związku pojedynczych myśli w języku niemieckim, opowiadanie treści odczytanych ustępów, wyuczanie się na pamięć i wyraziste wygłaszanie odczytanych i należyście wyjaśnionych ustępów.

Ćwiczenia gramatyczne i piśmienne tym samym sposobem jak w klasie II-giej. Przy końcu należy ćwiczyć młodzież w układaniu w języku niemieckim zwyczajnych pism, nadających się w życiu potocznem.

Klasa IV. Praktyczne ćwiczenia w mówieniu i pisaniu w języku niemieckim.

Korespondencya zawodowa niemiecka; rachunki, listy, telegramy, weksle, kwity, oferty i kontrakty.

Terminologia zawodowa niemiecka, t. j. ćwiczenie w nazywaniu materiałów, narzędzi, maszyn, przyborów i robót po niemiecku.

Art. IV.

Geografia i historia.

Klasa I. Kula ziemiska, jej znaczenie kosmiczne, opisanie fizyczne lądów i mórz głównych, ogólne zarysy podziału politycznego i etnograficzne własności poszczególnych kontynentów — przy ustawicznym użyciu globów i kart.

Klasa II. Główne produkta przyrody rozmaitych części świata i poszczególnych krajów; oznaczenie głównych ognisk przemysłu w Europie; główne drogi handlowe i znaczenie ich dla handlu i przemysłu.

Opis kraju ojczyzstego i austro-węgierskiej monarchii.

Klasa III. Dzieje Polski i Rusi z szczególnem uwzględnieniem rozwoju cywilizacji tych narodów.

Dzieje monarchii Habsburgów.

Klasa IV. Historia powszechna w najogólniejszych zarysach, przyczem głównie zwracać należy uwagę na stosunki cywilizacji narodów w rozmaitych epokach, tudzież na dzieje odkryć i wynalazków ważniejszych.

Obecny podział polityczny, forma rządu i główne dane statystyczne o produkcji głównych państw nowożytnych.

Art. V.

Nauki przyrodnicze.

Klasa I. Poznanie głównych grup zwierząt, roślin i minerałów, opisanie ich znamion charakterystycznych, przez zwrócenie uwagi na najwybitniejsze gatunki.

Historia naturalna zwierząt, roślin i minerałów środkowej Europy ze wskazówkami co do znaczenia ich pod względem rolniczym, przemysłowym i handlowym.

O ile środki zakładu pozwalają na to, należy posługiwać się przy nauce atlasami i okazami z natury.

Klasa II. Fizyka elementarna, ogólne własności ciał, prawo ciężkości; ciepło; rozmaite stopnie zwartości ciał; stygnięcie, stopnienie, ulatnianie się; głos, światło; najważniejsze wiadomości o odbijaniu, łamaniu i rozkładaniu się promieni; o barwach.

Wiadomości o meteorologii.

Elementarne wiadomości z chemii.

Nauka ma być udzielaną o ile możności praktycznie przez doświadczenia tudzież okazywanie i objaśnianie instrumentów, opartych na prawach fizyki, jak n. p. wagi, barometr, termometry, retorta, szkła wklęsłe i wypukłe i t. d.

Klasa III. Nauka o równowadze ciał stałych; pierwotne maszyny jak klin, śruba, dźwignia i t. d. i praktyczne ich zastosowanie; magnetyzm, elektryka i galwanizm, działanie prądu elektrycznego i najważniejsze sposoby zastosowania elektryczności dla użytku człowieka.

Zasady mechaniki: objaśnienie powstawania i rozkładu sił; punkt ciężkości; wahadło; ruch; opór przeciwko ruchowi; najważniejsze wiadomości o równowadze i ruchu płynów; o ciśnieniu powietrza; zasady urządzenia pomp i kół wodnych; para wodna; opisanie maszyny parowej i najważniejszych dla drobnego przemysłu motorów.

Klasa IV. Znajomość materiałów użytecznych w przemyśle, ich pochodzenie; znamiona charakterystyczne; sposoby użytkowania, zalety i ujemne właściwości; najpospolitsze naśladownictwa; środki rozróżniania prawdziwego towaru od fałszowanego; ceny.

W nauce uwzględnić należy, przede wszystkim dla miejscowego przemysłu, najważniejsze materiały.

Art. VI.

Rachunki i rachunkowość.

Klasa I. Powtórzenie działań głównych liczbami całymi i ułamkami dziesiętnymi; rachunek liczbami wieloimiennymi; ćwiczenia w zastosowywaniu miar i wag dziesiętnych; ułamki zwykłe; zastosowywanie głównych działań do rozwiązywania zadań z życia przemysłowego za pomocą włoskiej praktyki; pojedynczy rachunek procentowy; stosunek geometryczny i proporcje; rachunek podziału spółki pojedynczej i złożonej; ćwiczenia rachunkowe z pamięci i pisemne.

Klasa II. Rachunek łańcuchowy i mieszaniny; definicya potęgowania liczb drugiego i trzeciego stopnia, tudzież wyciągania takich samych pierwiastków; obliczanie cen kupna towarów na podstawie cennika i faktury, z objaśnieniem istniejących w tym względzie zwyczajów kupieckich; obliczanie cen sprzedaży wyrobów przemysłowych z uwzględnieniem kapitału zakładowego, kosztów materiału, roboty, administracji i t. d., obliczanie rabatu; obliczanie kosztorysów i układanie ofert pojedynczych, z uwzględnieniem istniejących w tym względzie zwyczajów handlowych i przemysłowych.

Ćwiczenia rachunkowe z pamięci i pisemne.

Klasa III. Zastosowanie materiału naukowego klasy II. w poszczególnych wypadkach, z praktyki rozmaitych rękodzieł branż.

Rachunkowość przemysłowa: cel i urządzenie najważniejszych dla przemysłowca ksiąg rachunkowych; ćwiczenia w zaciąganiu do książek wedle zasad pojedynczej rachunkowości; zamykanie ksiąg i sporządzanie inwentarza.

Sporządzanie rachunków i weksli.

Najważniejsze przepisy z ustawy handlowej i wekslowej, o ile znajomość ich dla rękodzielnika i kupca w zwykłych warunkach niezbędnie jest potrzebną.

Klasa IV. Wedle zadanego przez nauczyciela tematu, prowadzi każdy uczeń księgi rachunkowe, korespondencye pewnego przedsiębiorstwa przemysłowego, któremu zamierza w przyszłości poświęcić się; przeprowadza kalkulacje cen kupna i sprzedaży właściwych temu przedsiębiorstwu, zestawia kosztorysy i oferty, kombinuje obrót kapitałów w przedsiębiorstwie całem i poszczególnych interesach.

Wiadomości o celu i urządzeniu rozmaitych zakładów pieniężnych, spółek akcyjnych i udziałowych, banków, kas oszczędności, zakładów asekuracyjnych.

Art. VII.

Rysunki woineręczne.

Klasa I. Ćwiczenia w rysowaniu pojedynczych ornamentów geometrycznych, jakoteż stylizowanych ornamentów liściowych i kwiatowych, podług wzorów rysowanych na tablicy szkolnej. Dokładne wykonanie konturów ołówkiem, a także piórem i tuszem.

Rysowaniem ornamentów płaskich z ćwiczeniami w nakładaniu tła ornamentów kolorami, przyczem objaśniać należy uczniów o prawidłach zestawiania barw.

Klasa II. Rysowanie pojedynczych ciał geometrycznych podług modeli z odpowiednim objaśnieniem najważniejszych prawideł perspektywy.

Przejsie do rysunku pojedynczych przedmiotów architektonicznych, naczyń i stylizowanych ornamentów roślinnych podług modeli, najpierw w konturach, potem z cieniowaniem ołówkiem, kredką, tuszem lub farbami. Stosownie do obranego zawodu może uczeń ćwiczyć się w ornamentyce wielobarwnej. Nauka ma być uzupełnioną objaśnieniami o stylu i właściwym doborze ornamentyki do wyrobów.

Klasa III. Dalsze ćwiczenia w rysowaniu wedle gipsowych modeli ornamentalnych i wedle wielokolorowych wzorów ornamentyki płaskiej. Wolno także uczniom ćwiczyć się

w rysunku figur. W doborze wzorów baczyc należy na przyszły zawód każdego z uczniów i uwzględniać także paralelnie idącą naukę rysunków fachowych.

Klasa IV. — jak w III.

Art. VIII.

Rysunki geometryczne.

Klasa I. Objaśnienie sposobów użycia przyborów rysunkowych i ćwiczenia w posługiwaniu się nimi w wykonywaniu linii prostych, kół i pojedynczych ornamentów liniowych; ćwiczenia w dokładnym wykonywaniu ornamentów geometrycznych podług wzorów.

Klasa II. Nauka o liniach, kątach i płaszczyznach; zwięzłe wyłuszczenie zasad planimetrii i zastosowywanie ich w zadaniach konstrukcyjnych; obliczanie obwodu i obszaru płaszczyzn, przy ustawicznym ćwiczeniu rysowniczym i z uwzględnieniem praktycznych potrzeb przemysłu.

Klasa III. Obliczanie powierzchni i zawartości najpospolitszych ciał geometrycznych, przy wćwiczaniu się do praktycznego zastosowywania tych obliczeń dla celów przemysłowych i ustawicznym rysowaniu projekcyjnym ciał geometrycznych według danych rozmiarów.

Klasa IV. Praktyczne najważniejsze zadania z rysunków projekcyjnych.

Art. IX.

Rysunki fachowe i modelowanie.

Wskazówki do rysowania pojedynczych przedmiotów z zakresu budownictwa albo budowy maszyn, lub też innych wyrobów rękodzielniczych. Nauka odczytywania i kopiowania kotowanych planów, i rysunków fachowych.

Stopniowe ćwiczenia w kopiowaniu takich rysunków.

Ćwiczenia w graficznym przedstawieniu wyrobów przemysłu, do jakiego uczeń sposobi się, z przyzwyczajeniem go do używania właściwych narzędzi mierniczych; szkicowanie dokładne planów w naturalnej wielkości i w zmniejszeniu.

Modelowanie pojedynczych liściowych i kwiatowych ornamentów, ozdób architektonicznych i t. d. w wosku, lub w glinie, podług dobieranych odpowiednio odlewów gipsowych. Modelowanie podług fotografii i rysunków cieniowanych; modelowanie przedmiotów figuralnych.

U w a g a. Nauka rysunków fachowych i modelowania ma być od początku zastosowywaną do potrzeb zawodu, do którego uczeń przysposabia się. Niektórzy uczniowie mogą być częściowo lub całkiem uwolnieni od nauki tego przedmiotu, jeżeli do obranego zawodu nie jest im potrzebny, n. p. piekarze, garbarze i t. p. Dla innej znów grupy uczniów mogą rysunki fachowe łączyć się albo z nauką rysunku projekcyjnego, albo z ćwiczeniami ręcznymi.

Nauczyciel powinien zawsze zwracać uwagę przy ćwiczeniach w ornamentyce na zastosowanie jej do materiału, z którym się ma do czynienia, i fasonu przedmiotu, który ma być ozdobionym.

Art. X.

Technologia.

Klasa II. Technologia chemiczna; wiadomości o najważniejszych połączeniach anorganicznych ciał, które mają ważność dla przemysłu i stanowią przedmiot handlu — mianowicie: kwasy, ługi, sole, metale i aliaże, a wreszcie farby; główne miejsca i sposób ich produkcji; cele do których mogą być używane.

Najważniejsze dla przemysłu połączenia organiczne, jak skrobia, cukier, produkta fermentacyjne, farby, tłuszcze, oleje.

Najważniejsze materiały budownicze, środki do polerowania, fabrykacja wyrobów glinianych i szklanych, paliwa.

Klasa III. Elementa technologii mechanicznej: o żelazie i innych kruszcach; sposoby ich uzyskiwania, ceny handlowe, właściwości technologiczne, do czego mogą być używane, z szczególnem uwzględnieniem użytku ich w rękodzielnictwie, jak n. p. dla kowali, ślusarzy, mosiężników, blacharzy i t. d.

Najważniejsze gatunki drzewa, ich własności i znamiona wyborowych gatunków, związłe objaśnienie sposobów mechanicznego obrabiania drzewa.

Odpowiednio do stosunków miejscowych można wciągnąć także w zakres nanki, technologię rękodziel, zatrudniających się wyrobami ze skór, lnu, konopi, wełny i t. d.

Nauka ma być objaśnianą o ile to możliwe rycinami, okazami z natury, eksperymentami na aparatach w małych rozmiarach, wykonywanych przez nauczyciela, ręcznymi ćwiczeniami uczniów.

Klasa IV. W tej klasie nauka technologii zlewa się całkowicie z ćwiczeniami praktycznymi w szkole lub w warsztatach, pod kontrolą nauczyciela, przy objaśnianiu teoretycznym szczegółów i przy następczeniu uczniom sposobności do odpowiedniej lektury fachowej. W regule ma ograniczać się nauka technologii w IV. klasie do tego tylko zawodu, któremu uczeń w przyszłości poświęcić się zamierza — w tym celu może Dyrekeya dzielić uczniów na grupy odpowiednie.

Art. XI.

Mechaniczne ćwiczenia ręczne.

W połączeniu z nauką technologii, rysunków fachowych lub modelowania, będą odbywali uczniowie praktyczne ćwiczenia w ręcznym wykonywaniu metodycznym tych prac, jakie ich czekają w obranym zawodzie rękodzielniczym i w tym celu zaopatrzyć należy każdą szkołę w odpowiednie warsztaty.

Rozmiary ćwiczeń ręcznych stosują się do właściwości dotyczących rękodziel, dla których użytku szkoła przeważnie jest przeznaczoną, do rozporządzalnych środków zakładu, a wreszcie do fachowego przysposobienia instruktorów lub nauczycieli.

Do takich ćwiczeń należy: branie miary, odważanie, wprawianie się do rzeczowego używania właściwych narzędzi i przyborów, sporządzanie form w piasku, glinie, gipsie i t. p. szablonów modeli; sporządzanie mieszanin podług danych recept, rozpuszczanie, filtrowanie, destylacja i t. p.

Do ćwiczeń ręcznych uczniowie mają być dzieleni na grupy, bez względu na podział na klasy.

Plan podziału uczniów na grupy i plan nauki robót mechanicznych ułoży zarząd w porozumieniu ze znawcami właściwości przemysłu, o który chodzi. Plany te wymagają za-
twierdzenia c. k. Rady szkolnej krajowej.

Art. XII.

Przedmioty nieobowiązkowe.

Kaligrafia, muzyka i śpiew, gimnastyka, język francuski i angielski są przedmiotami względnie obowiązkowymi albo wolnymi.

Mianowicie co do kaligrafii, śpiewu choralnego i gimnastyki oznaczy zarząd szkoły, którzy uczniowie mają pobierać naukę tych przedmiotów.

Nauka muzyki instrumentalnej i języków zależy od swobodnego wyboru rodziców i opiekunów uczniów i wnoszą też oni osobne opłaty za tę naukę.

Naukę wymienionych tu przedmiotów pobierają uczniowie wszystkich klas wspólnie. Nauka gimnastyki ma być połączoną z nauką musztry piechotnej.

Art. XIII.

Publiczna sala rysunkowa.

Ta instytucja ma na celu przemysłowcom miejscowym, ich pomocnikom, tudzież uczniom innych szkół nastężyć sposobność do korzystania z zasobu modeli i wzorów rękodzielniczej szkoły wydziałowej, do nauki rysunków, a oraz do zasiągania od nauczycieli tegoż zakładu rady i wskazówek w sprawie sporządzania rysunków technicznych albo artystyczno-przemysłowych.

Nauka ma odbywać się w niedziele i święta i w pewnych dniach w tygodniu w godzinach popołudniowych. Jeżeliby się zgłaszała znaczniejsza liczba kandydatek, zarząd szkoły może wyznaczyć pewne godziny do nauki rysunków dla kobiet.

Art. XIV.

Wieczorna szkoła uzupełniająca.

Plan nauk dla wieczornej szkoły uzupełniającej ma być zestawiony wedle norm, zawartych w rozporządzeniach ministeryalnych z 24. Kwietnia 1883. l. 3.674 roz. II. i w dekrete ministeryalnym z 5. Kwietnia 1883. l. 6.945.

Plan lekcyjny

dla rękodzielniczej szkoły wydziałowej.

L.	Przedmiot	Klasa			Klasa IV.	
		I.	II.	III.	cało- dzienna nauka	pół- dniowa nauka
1	Religia	1	1	1	1	—
2	Język polski	6	4	4	4	4
3	Język ruski	2	2	2	2	1
4	Język niemiecki	5	4	4	4	3
5	Geografia i historia	2	2	2	2	1
6	Nauki przyrodnicze	2	2	2	2	2
7	Rachunki i rachunkowość	3	3	3	3	3
8	Rysunki wolnорęczne i geometryczne	4	5	5	5	3
9	Rysunki fachowe i modelowanie	—	3	6	10	6
10	Technologia	—	2	2	3	3
11	Mechaniczne ćwiczenia ręczne	6	9	12	12	—
12	Kaligrafia	2	1	—	—	—
13	Muzyka i śpiew	1	1	1	1	—
14	Gimnastyka i musztra	1	1	1	1	—
	Tygodniowo	35	40	45	50	26

Wzór statutu

dla rękodzielniczej szkoły wydziałowej.

§. 1.

Rękodzielnicza szkoła wydziałowa w przeznaczoną jest dla uczniów, którzy nie zamierzają udać się ze szkoły ludowej pospolitej do szkół średnich. Ma ona na celu przez teoretyczną naukę, tudzież praktyczne ćwiczenia, udzielać im wiadomości i wprawy ręcznej w tych zajęciach, które mogą być im pożyteczne, jako przygotowanie do nauki jakiegoś rękodziela.

§. 2.

Zakład będzie obejmował kurs nauki czteroletni. Ma być przy nim urządzoną przemysłowa szkoła uzupełniająca (z nauką wieczorną i niedzielną), jak niemniej także publiczna sala rysunkowa.

§. 3.

Do pierwszej klasy rękodzielniczej szkoły wydziałowej będą przyjmowani chłopcy, którzy ukończyli 10 lat życia i wykażą się świadectwem ukończenia z dobrym postępem czterech klas szkoły ludowej, w razach wątpliwych rozstrzyga o przyjęciu egzamin wstępny.

Uczeń, który chce wstąpić do jednej z klas wyższych, musi wykazać oprócz wieku odpowiedniego, także i wiadomości tyle, ażeby mógł z pożytkiem pobierać naukę w tej klasie, do której uczęszczać zamierza. W tym celu musi poddać się również egzaminowi wstępnemu.

§. 4.

Nauka obejmuje następujące przedmioty jako obowiązkowe:

- a) Religię
- b) Język polski i ruski
- c) Język niemiecki
- d) Geografię i historię
- e) Nauki przyrodnicze
- f) Rachunki i rachunkowość
- g) Rysunki
- h) Technologię materiałów i rękodziel
- i) Mechaniczne ćwiczenia w robotach rękodzielniczych

Jako przedmioty nieobowiązkowe lub względnie obowiązkowe:

- a) Kaligrafię
- b) Muzykę i śpiew
- c) Gimnastykę i musztrę
- d) Język francuski i angielski.

Względnie obowiązkową jest nauka kaligrafii, śpiewu i musztry, t. j. że dla uczniów, którzy przez Dyrekcyę nie zostali uwolnieni od nauki tych przedmiotów, jest ona obowiązkową.

§. 5.

Rozkład nauki na pojedyncze klasy objęty jest zatwierdzonym przez władze szkolne planem nauki.

Zakres nauk w pierwszych trzech klasach winien być odgraniczony w ten sposób, iżby dostarczał uczniom, którzy po ich ukończeniu wstąpiliby na praktykę do warsztatu, pewnego zaokrąglonego zasobu wiedzy; w czwartej klasie nauka tak urządzoną, ażeby możliwem było dla uczniów, którzyby już rozpoczęli praktykę warsztatową, pobierać w szkole naukę półdniową, bez przeszkody dla tych uczniów, którzy dla zupełnego ukończenia studyów w rękodzielniczej szkole wydziałowej pobieraliby i w czwartej klasie całodzienną naukę.

§. 6.

Stosownie do tego, do jakiego zawodu rękodzielniczego który z uczniów pragnąłby przyspasabiać się, mógłby on odbywać ćwiczenia w pracach mechanicznych dla nabrania wprawy ręcznej albo w szkole, albo też za zgodą Dyrekcyi ćwiczyłby się w odpowiednich do tego warsztatach. Gdy zaś mechaniczne ćwiczenia w szkole będą połączone z teoretycznymi objaśnieniami nauczyciela z zakresu technologii, dlatego obowiązkiem jest Dyrekcyi dbać o to, ażeby uczniowie, którzy zawodowe ćwiczenia mechaniczne po za szkołą odbywają — czy to z książek odpowiednio dobranych lub przez wykłady mogli przyswoić sobie niezbędne dla nich teoretyczne wiadomości z technologii.

§. 7.

Rękodzielnicza szkoła wydziałowa w ma być utrzymywana kosztem

Szczegółowe postanowienia w tej mierze zawiera akt fundacyjny.

§. 8.

Ponieważ wykształcenie uczniów ma polegać na nauce z poglądu, i uwzględniać musi praktyczne ćwiczenia, dlatego też przy rękodzielniczej szkole w istnieć mają następujące zbiory pomocniczych środków naukowych:

- a) Biblioteka i zbiór środków do nauki geografii;
- b) Zbiór okazów i przyborów do nauki historii naturalnej, fizyki i mechaniki;
- c) Zbiór materiałów do nauki technologii chemicznej i zbiór narzędzi do nauki mechanicznej technologii;
- d) Zbiór wzorów modeli i przyborów pomocniczych do nauki rysunków modelowania — a z tem łączy się
- e) Urządzenie pracowni mechanicznych dla ćwiczeń praktycznych jak również dla modelowania.

§. 9.

Nauczyciel każdy powinien być zatrudniony w szkole 20—30 godzin tygodniowo; nauczyciele przedmiotów teoretycznych powinni mieć w regule mniej niż 30 godzin zajęcia w szkole.

Systemizowane będą następujące posady nauczycielskie :

1. Nauczyciela języków krajowych,
2. „ języka niemieckiego,
3. „ rachunków i rachunkowości,
4. „ przedmiotów technicznych,
5. „ rysunków.

Nauka religii będzie udzielaną przez duchowieństwo miejscowe za odpowiednią remuneracją.

Inne przedmioty nauki będą porozdzielane pomiędzy nauczycieli etatowych, stosownie do ich uzdolnienia, albo będą do nich użyłci nauczyciele innych istniejących w miejscu szkół, lub wreszcie nauczyciele pomocniczy (instruktorowie).

Jednemu z nauczycieli etatowych będzie poruczone kierownictwo zakładu z tytułem dyrektora szkoły.

Płace nauczycieli będą wymierzone wedle norm, objętych ustawą z dnia 2. Maja 1873. nr. 251. Dz. u. kraj. Stosunek służbowy nauczycieli pomocniczych i instruktorów fachowych będzie unormowany kontraktowo.

Zajęcie w szkole uzupełniającej wieczornej lub w publicznej sali rysunkowej, będzie wynagradzane nauczycielom osobno wedle umowy.

§. 10.

Kierownik (dyrektor) odpowiedzialny jest władzom szkolnym za ogólny stan zakładu. Przysługuje mu prawo używać do pomocy innych nauczycieli do nadzorowania nauki i karności szkolnej, tudzież do opiekowania się zbiorami naukowymi.

Dyrektor załatwia przyjmowanie uczniów, układa podział godzin, przewodniczy konferencyom nauczycielskim, i w porozumieniu z ciałem nauczycielskiem wygotowuje wnioski względem zakupu środków naukowych, narzędzi, materiałów i t. d. Wnioski te przedkłada on zarządowi szkoły (§. 11.).

Z początkiem roku szkolnego składa on c. k. Radzie szkolnej krajowej sprawozdanie o rezultacie zapisu uczniów, o podręcznikach szkolnych i siłach nauczycielskich; zestawia przepisane wykazy statystyczne, a po skończeniu roku zdaje sprawę o wyniku nauki, o zachowaniu się moralnem uczniów, o powiększeniu się i użyciu środków naukowych, o stosunku zakładu do miejscowej ludności rękodzielniczej. Do sprawozdania tego dołączony ma być protokół ostatniej konferencyi nauczycielskiej.

Inne protokoły konferencyjne mają być przedkładane tylko w takim wypadku, gdy zawierają uchwały wymagające zatwierdzenia władz wyższych.

§. 11.

Zwierzchniczy nadzór nad rękodzielniczą szkołą wydziałową będzie wykonywany przez c. k. krajową Radę szkolną. Nadzór fachowy będzie wykonywany przez wysyłanych w tym celu komisarzy rządowych. Bezpośredni nadzór, jakoteż opieka stała nad naukowemi i materialnemi potrzebami zakładu należeć ma do Kuratoryi, w której skład wejda:

- a) Mianowany przez Wydział krajowy na przedstawienie Komisji krajowej dla spraw przemysłu domowego i rękodzielniczego Kurator szkoły, jako przewodniczący,
- b) Delegat gminny miasta
- c) Delegat Reprezentacyi powiatu ,
- d) Delegat c. k. Rady szkolnej okręgowej skiej.
- e) Dyrektor szkoły.

Komitet szkolny załatwia czynności wedle regulaminu, który sam sobie ułoży; regulamin ten wymaga jednak zatwierdzenia c. k. Rady szkolnej krajowej, jak również każda jego zmiana późniejsza.

§. 12.

Przy nauce wolno używać tylko podręczników, posiadających aprobatę c. k. Rady szkolnej krajowej. Wolno jednak konferencyi nauczycieli za pośrednictwem dyrekcji przedkładać wnioski pod względem dopuszczania pewnych dzieł lub pomocniczych środków naukowych, których użycie w nauce byłoby wskazanem ze względu na specjalne stosunki szkoły lub potrzeby przemysłu miejscowego.

§. 13.

Co się tyczy ustanowienia planu i metody mechanicznych ćwiczeń ręcznych, ułoży projekt jego dla każdej grupy fachowej uczniów konferencya nauczycieli, przedyskutuje go następnie kuratorya, w porozumieniu z wezwanymi do objawienia opinii fachowymi przedstawicielami odnośnej gałęzi przemysłu, a ostatecznie wymaga plan ten, ażeby stał się obowiązującym, zatwierdzenia c. k. Rady szkolnej krajowej.

§. 14.

Szczegółowe regulaminy określające funkcyę pojedynczych nauczycieli i instruktorów, wewnętrznej karności szkolnej, urządzenia zbiorów, sal rysunkowych i pracowni i ich używania, a wreszcie regulamin zarządu ekonomicznego szkoły, ułoży Kuratorya.

§. 15.

Połączona z rękodzielniczą szkołą wydziałową uzupełniająca szkoła dla terminatorów i publiczna sala rysunkowa otrzymają osobny regulamin i plan nauki (art. XIV. plan nauk).

Przepisy te ułoży Kuratorya na podstawie projektu, opracowanego przez ciało nauczycielskie zakładu; wymagają one zatwierdzenia c. k. Rady szkolnej krajowej.